

تاریخ نگار اسلام
آیتی یکی از
درخشانترین ثمره‌های
همگرایی بنیادین
حوزه و دانشگاه
شمرده می‌شود. او
مجمع‌البحرین عصر

ججت الاسلام دکتر محمد ابراهیم آیتی گشت و گذاری بر کرانه‌های شط حیات و حرکت

زندگی خود، برای ادامه تحصیل به بیرجند رفت و چند سالی در حوزه آنجا از محضر دانشوران معارف الهی بهره برد و برای آشنایی با سطوح عالی دانشهای دینی به مشهد آمد. او درسهای شرح لمعه، مغنی، مطول، منطق تفتازانی، مکاسب و رسائل شیخ مرتضی انصاری، کفایه آخوند ملامحمد کاظم خراسانی و نجوم و فلسفه را نزد اساتید خود ادیب نیشابوری، شیخ هاشم قزوینی و شیخ مجتبی قزوینی، فرا گرفت و در حوزه درس خارج فقه و معارف میرزا مهدی اصفهانی شرکت نمود و با بهره‌گیری از استعداد درخشان و تبوغ سرشار خود، میان محصلین آن روز حوزه به فضل و دانش شهره شد و از احترام و علاقه ویژه اساتید نامدار خود، برخوردار گردید. از شیخ محمد تقی ادیب نیشابوری، نقل شده است: «در دنیای عرب و عجم دو نفر

خود بود و بسیاری از پژوهشگران برای حل معماهای لاینحل علمی خود در قلمرو معارف شناخته شده الهی به او مراجعه می‌کردند و آیتی متواضعانه به کمک آنان می‌شتافت و با دانش و ارزشهای نهفته در جان جمیلش به ترویج دین و انتشار رایحه حیات‌افزای آن می‌پرداخت. شایسته است خدمت‌های علمی او در راستای شفافیت‌بخشی به ذهنیت دینی تاریخی جامعه ما، و تعامل و تفاهم حوزه و دانشگاه گرامی داشته شود.

تولد و تحصیلات حوزوی

دکتر محمد ابراهیم آیتی در سال ۱۳۳۳ هـ. ق برابر با ۱۲۹۲ هـ. ش، در گازار قاینات، در یک خانواده روحانی چشم به جهان گشود، و از اوان کودکی نزد پدرش شیخ محمد به تحصیل مقدمات علوم عربی پرداخت و در سیزدهمین بهار

نحوی می‌توان یافت، من و آقا شیخ ابراهیم آیتی».

با اجرای قانون کشف حجاب

در مشهد و آشتیگی
اوضاع این شهر
و شهادت تعداد
زیادی از متحصنین
مسجد جامع
گوهرشاد در
سال ۱۳۱۴ و تعطیلی
مدارس علوم دینی
و هجوم مأمورین
رژیم رضاخانی به
مدارس، آیتی
بازداشت شد. از

جهان در قرن بیستم

نویسنده: لوسیل استیو

ترجمه: دکتر محمد ابراهیم آیتی

نمبر

در سال ۱۳۲۸ ه.ش، آیت الله حاج میرزا احمد کفایی از آیتی دعوت کرد، ماه رمضان را در مسجد گوهرشاد منبر

برود، همه ساله این منبر را مرحوم شیخ محمود حلبی عهده‌دار می‌شد. آیتی وقتی فهمید این دعوت ریشه در اختلاف و کدورت میان مرحوم کفایی و حلبی دارد، از پذیرش آن سر باز زد.

آیتی در سال ۱۳۳۰ ه.ش به تهران رفت و فعالیت تبلیغی

خود را در این شهر آغاز کرد. در اندک زمانی، او در شمار خطبای شهیر و ممتاز تهران در آمد. مرحوم شیخ حسینعلی راشده، واعظ معروف که در رادیو برنامه

تبلیغی داشت، برای معالجه صرع، قصد سفر به خارج از کشور را داشت

و سفر وی به روزهای تبلیغی محرم هم‌زمان بود.

وقتی که او در رادیو آمد، پرسیدند: در غیاب شما چه کسی صلاحیت دارد

برنامه سخنرانی شما را پی‌گیری کند؟ وی جواب داد: شیخ ابراهیم آیتی بر من رجحان دارد از او استفاده کنید.

مرحوم آیتی با پذیرش دعوت، برنامه تبلیغی را که تا آن روز راشد به عهده داشت، عهده‌دار گردید. از آن پس نه تنها مرحوم آیتی به بهترین وجه از عهده

آثار این بازداشت ناراحتی قلبی بود که تا پایان زندگی او را رها نساخت.

آیتی پس از آزاد شدن از زندان، به بیرجند رفت و با توجه به ممنوعیت از پوشیدن لباس روحانیت، در مغازه پارچه‌فروشی یکی از خویشاوندان خود به نام محمد حسین کامرانی به کار مشغول شد.

پس از شهریور ۱۳۲۰ و سقوط رضاخان، آیتی که به لباس و روحانیت عشق می‌ورزید، بار دیگر به سلک روحانیان در آمد و به وعظ و تبلیغ پرداخت. جاذبه گفتار و فصاحت بیان

و مایه‌داری کلام او شنوندگان چیزفهم زیادی را به مجالس او گرد می‌آورد. سخنرانی‌های آیتی پر بود از تحلیل‌های

علمی، نکات روایی و تفسیری، تاریخ، عرفان و فلسفه. او بجا از شعر و ادب فارسی و عربی بهره می‌گرفت. این بود که نه تنها مردم کوچه و بازار، بلکه فضلا

و محققین و اساتید شهر خود را از شنیدن سخنان او بی‌نیاز احساس نمی‌کردند.

وظیفه خود برآمد، بلکه ارزیابی علمی و معنوی سخنرانی مبلغین دیگر برای پخش از رادیو به صلاح دید وی واگذار گردید.

تحصیلات دانشگاهی

مرحوم آیتی ضمن تداوم مطالعات و تحقیقات علمی خود، در سال ۱۳۴۰ در رشته فلسفه اسلامی با رتبه اول، درجه دکتری را احراز کرد. از اساتید ایشان در این دوره می‌توان به نام مرحوم بدیع‌الزمان فروزانفر، رئیس دانشکده الهیات و معارف اسلامی و نیز مرحوم محمود شهابی اشاره کرد.

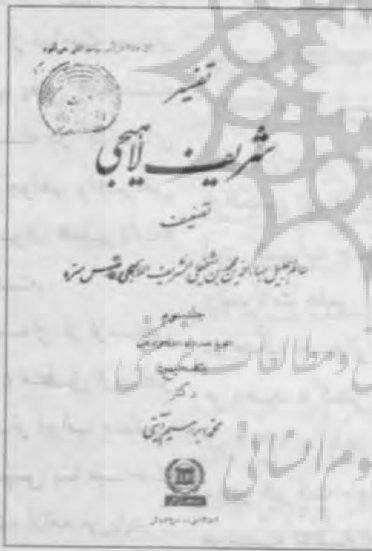
بنا به درخواست ریاست دانشکده الهیات (معقول و منقول) دکتر آیتی به عضویت هیأت علمی این دانشکده در آمد و به تدریس پرداخت. او هم‌زمان به فراگیری زبان انگلیسی نزد دکتر

اسماعیل (شاهرخ) افشار نادری پرداخت و پس از چند ماه آموزش خصوصی، در کمتر از یک سال به گونه‌ای با این زبان آشنایی یافت که به بهترین وجه از عهده ترجمه کتاب افکار جاوید محمد، اثر محمد علی لاهوری هندی برآمد و این کتاب بهترین ترجمه

سال شناخته شد و دکتر آیتی جایزه ویژه را دریافت نمود.

آثار علمی

دکتر آیتی علیرغم کوتاهی زندگی توانست آثار علمی، ترجمه و تصحیح‌های

ارزشمند و گرانسنگی را که در زیر به آنها اشاره می‌شود از خود برجای نهد: ۱. مقولات و آراء مربوط به آن، رساله دکترای دکتر محمد ابراهیم آیتی است که چاپ اول آن تیر ۱۳۴۳ و دوم آن در

اردیبهشت ۱۳۷۱، از سوی انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسید. این کتاب در تحقیق و بررسی یکی از مباحث بسیار مهم فلسفه و کلام و منطق، یعنی «مباحث مقولات» است که پیوسته در کتابهای فلسفی و کلامی با عنوان جواهر و اعراض و در متون منطقی با عنوان «مقولات» مورد بحث قرار گرفته است. این کتاب با ترجمه‌ای از ارسطو، سپس تحقیقی در باره منطق ارسطو و بخشهای آن و بیان انحصار ابواب منطقی در نه باب، آغاز شده سپس با مباحث عمومی مربوط به مقولات، ادامه می‌یابد. کتاب مقولات اثری است محققانه، با اینکه از چاپ اول آن بیش از سه دهه سپری شده است، هنوز هم مورد استفاده اهل نظر و پژوهش فلسفه و منطق است. ۲. ترجمه «افکار جاوید محمد» نوشته محمدعلی لاهوری هندی، این کتاب از سوی انتشارات محمدی تهران،

نشر یافت و جایزه بهترین ترجمه سال را از آن خود ساخت. ۳. ترجمه «تاریخ یعقوبی» در دو جلد، برنده جایزه بهترین ترجمه سال، ۱۳۴۳ تهران. انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب اولین چاپ آن را برعهده داشت. ۴. ترجمه «البلدان یعقوبی»، این کتاب برنده بهترین ترجمه سال ۱۳۴۳ شد و از سوی انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب منتشر شد.

۵. تصحیح جلدهای ۴ و ۳ «تفسیر شریف لاهیجی» چاپ ۱۳۴۰ اداره کل اوقاف تهران. ۶. تألیف «آندلس یا تاریخ حکومت مسلمین در اروپا» چاپ ۱۳۴۱ انتشارات دانشگاه تهران. این کتاب، اولین کتابی است که در باره حکومت مسلمانان در اروپا تدوین شده است. چاپ دوم این کتاب در سال ۱۳۶۶ انجام یافته است.

۷. ترجمه کتاب «جهان در قرن بیستم» The world in the twentieth century اثر لوئیس ل. اسنایدر. ترجمه این کتاب از سوی مؤسسه انتشارات فرانکلین تهران به ایشان پیشنهاد شد. این کتاب چهره سیاسی و اقتصادی و تحولات علمی و اجتماعی و علل و آثار دو جنگ جهانی قرن بیستم را نشان می‌دهد. دکتر آیتی این کتاب را تیر ۱۳۴۲ به پایان برد و در همان سال از سوی شرکت سهامی انتشار با همکاری موسسه انتشارات فرانکلین در تهران منتشر شد. چاپ دوم آن در سال ۱۳۶۱ بوده است.

۸. ترجمه «آئینه اسلام» اثر دکتر طه حسین، از عربی در سال ۱۳۳۹. این کتاب در سال ۱۳۴۱ به وسیله شرکت سهامی انتشار به چاپ رسید. چاپ پنجم آن در سال ۱۳۶۱ بوده است.

۹. تألیف «سرمایه سخن» در دو جلد. چاپ ۱۳۳۹ اداره اوقاف تهران. ۱۰. تألیف «فهرست ابواب و فصول اسفار» مندرج در یادنامه ملاصدرا، انتشار دانشگاه تهران به سال ۱۳۴۰. ۱۱. تألیف «مرجعیت و روحانیت» با همکاری تنسی چند از فضلا. انتشار شرکت سهامی انتشار، تهران ۱۳۴۱. چاپ نهم این کتاب در سال ۱۳۶۱ انجام شده است.

۱۲. «گفتار عاشورا» با همکاری دو نفر از متفکرین دیگر، انتشار شرکت سهامی انتشار، در سال ۱۳۴۱. چاپ هشتم در سال ۱۳۶۱ صورت گرفته است. ۱۳. تألیف کتاب «بررسی تاریخ عاشورا» از انتشارات کتابخانه صدوق، سال ۱۳۳۴. این کتاب ۱۷ سخنرانی دکتر

آیتی در سالهای ۱۳۴۲ و ۱۳۴۳ را در بر می‌گیرد که از رادیو ایزان پخش شده است. این کتاب پس از درگذشت ایشان به اهتمام استاد علی اکبر غفاری، مدیر موسسه انتشارات صدوق، گردآوری و منتشر شده است.

۱۴. کتاب «گفتار ماه» در سه جلد، مجموعه سخنرانی‌های دکتر آیتی و چند

نفر دیگر از متفکرین اسلامی، در سالهای ۱۳۴۰-۱۳۴۲، انتشار کتابخانه صدوق.

۱۵. تألیف کتاب شخصیت‌های

برجسته عالم اسلام.

۱۶. تألیف کتاب «شهداء الاسلام» به

زبان عربی. این کتاب در سال ۱۳۷۱

ه.ش، در بیروت طبع شد. دکتر آیتی

تصمیم داشت این کتاب را در ۱۲ جلد به

پایان برد ولی عمر وی وفا نکرد.

۱۷. تألیف «تاریخ پیامبر اسلام» این

کتاب در سال ۱۳۶۶ ه.ش، از سوی

انتشارات دانشگاه تهران منتشر گردید.

چاپ پنجم آن در سال ۱۳۶۹ از چاپ

خارج شد. تاریخ پیامبر اسلام که برنده

جایزه بهترین تألیف سال شد، چند سال

پس از درگذشت مرحوم آیتی، به

کوشش دکتر ابوالقاسم گرجی چاپ

گردید. این کتاب از بهترین و دقیق‌ترین

تهران جان به جان جانان سپرد. استاد

شهید مرتضی مطهری اولین کسی بود که

پس از انتشار خبر درگذشت ایشان، خود

را به بیمارستان رساند. او در حالی که به

سختی می‌گریست می‌گفت: آیتی برادرم

بود.

در باره چگونگی تصادف مرحوم

آیتی، گفته‌اند: ایشان برحسب برنامه

همیشگی خود، آن روز نیز بعد از ادای

فریضه صبح به منظور تدریس تفسیر

قرآن کریم با ماشین خود می‌رفت که

سگی جلو اتومبیل او سبز شد. آیتی که

مظهر عاطفه‌های رقیق و پسنیدیده بود،

برای حفظ جان سگ به سمت راست

پیچید و با تیر برق برخورد کرد و پس از

چند دقیقه چشم از جهان فرو بست. فردای

آن روز پیکر دکتر آیتی از مدرسه

کازمیه، واقع در خیابان ری تشییع

گردید.

بازار و دانشگاه به صورت نیمه تعطیل

در آمد. ازدحام جمعیت در تشییع پیکر

این مرد علم و عمل کم‌مانند بود. پیکر

بی‌جان دکتر به قم انتقال یافت و به دستور

آیت الله نجفی مرعشی در قبرستان

ابوحسین، در غرفه‌ای که مخصوص

روحانیون در نظر گرفته شده بود، دفن

گردید. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

از دکتر آیتی دو پسر و یک دختر

ماند که بعد از فوت وی زیر سایه

مهربانانه و خردمندانه مادر پرورش یافتند.

دکتر اسماعیل آیتی و محمد سعید آیتی

هر دو از تحصیل کردگان دانشگاه بشمار

می‌روند.

مقولات

آراء و نظریات

ص ۸

گزارش به سیم‌آبی

و جامع‌ترین آثار کلاسیک در باره حیات

پیامبر اسلام است.

پیک اجل

دکتر آیتی روز جمعه ۱۷ مهر ۱۳۴۳

در اثر تصادف اتومبیل و آسیبی که به

قلب ایشان وارد شد، در بیمارستان سینای

پی‌نوشت‌ها:

* منطقه‌ای در حد فاصل بیرجند و قاین که

اکنون به لحاظ تقسیم بندی شهری، جزو

شهرستان بیرجند محسوب می‌شود.

دائرة المعارف تشیع

مجله راهنمای کتاب، دوره هفتم، شماره ۱،

۱۳۴۳

مقدمه ترجمه تاریخ یعقوبی و دیگر آثار ایشان.

سجایای انسانی

دکتر آیتی انسانی فداکار و از خود

گذشته بود. او با عمر کوتاه ۵۱ ساله خود

کاری کارستان در حوزه علوم و معارف